

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 15.07.2022

Kabul / Accepted: 18.04.2023

Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.55666/folklor.1144165

**DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'TE FİLDEN İSİM YAPAN EKLERİN
MORFOLOJİK İŞLEVLERİ ÜZERİNE**

Osman TÜRK* & Fatma KOÇ**

Öz

Dil, toplumları ayakta tutan, gelenek ve göreneklerini bir sonraki nesile aktaran milli benliğin oluşmasını sağlayan temel unsur olarak canlı bir varlıktır. Dil toplumların var olmasını sağlayan en önemli temel taşı ve insan ile toplum arasındaki bağı sağlayan en güçlü kültür ögesidir. Toplumdaki kültür öğeleri dil vasıtasıyla gelecek nesillere taşınır. Kültürel öğeler dilin varlığıyla aktarılırken bunlar aynı zamanda edebî eserlere de yansır. Bu düşünceyle bağlantılı olarak Türk dünyasının kültürel değerlerini ele alan ve yaşantıları hakkında önemli kaynaklar sunan önemli eserlerden biri de Kâşgarlı'nın Dîvânu Lugâti't-Türk'tür. Milletler, tarih sahnesinden bugüne kültürel birikimlerini aktarmışlardır. Bu birikimin oluşması için belirli bir zaman diliminin oluşması gerekir. Tarihin karanlık sayfalarından bugüne değin meydana gelen sıra dışı olaylar, o milletin hafızasında ve hissiyatında korunarak aktarılmıştır. İşte bu aktarım işini sistemli hale getirerek yapan kültürel abidelerimizden birisi de Dîvânu Lugâti't-Türk adlı eserdir. Bir dilde söz yapımının zengin olması, o dilin zenginliğiyle ve gelişmişliğiyle doğru orantılıdır. Türkçe sondan eklemeli bir dil olup bu noktada oldukça üretken bir dildir. Yapım ekleri yeni sözler türetmeye yarayan, sözcüğü anlam, yapı ve tür bakımından değiştiren eklerdir. Türkçede söz türetme işlevini isimden isim yapma ekleri, isimden fiil yapma ekleri, fiilden isim yapma ekleri ve fiilden fiil yapma ekleri üstlenmiştir. Bu ekler, Türkçenin ilk yazılı ürünlerinden itibaren fonetik ve morfolojik görünüm açısından sürekli bir değişim ve gelişim geçirerek varlığını sürdürmüştür. Türk dili tarihinin her dönem aralığında söz türetme görevini yerine getirmiştir. Bu çalışmada Karahanlı Türkçesinin izlerini taşıyan Dîvânu Lugâti't-Türk adlı eserde bulunan fiilden isim yapan ekler incelenmiş ve bu ekler morfolojik işlev bakımından değerlendirilmiştir. Ayrıca işlevleri üzerinde durulan bu eklerin türettiği sözcükler ve bu sözcüklerin anlamlarına yer verilmiştir. Eserde yer alan fiilden isim yapan eklerinin fonetik değişimlerinden bahsedilmiş ve ne şekilde anlamlar ortaya koyduğu eserde geçen örneklerle izah edilmiştir. Ulaşılan veriler neticesinde Dîvânu Lugâti't-Türk'te bulunan fiilden isim yapan ekler, bu eklerin morfolojik işlevleri ve işlek olma durumları tablo hâlinde verilmiş ve değerlendirilmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dîvânu Lugâti't-Türk, Kâşgarlı Mahmut, Söz Türetimi, Fiilden İsim Yapan Eklerin Fonksiyonları, Yapım Ekleri.

**ON THE MORPHOLOGICAL FUNCTIONS OF VERB AFFIXES IN DÎVÂNU
LUGÂTİ'T-TÜRK**

Abstract

Language is a living entity as the basic element that sustains societies and provides the formation of the national identity that transfers its traditions and customs to the next generation. Language is the most important cornerstone of the existence of societies and the strongest cultural element that provides the bond between people and society. *There is a way of life in which cultural elements can be transferred to the next generation through language and in connection with the social structure.* In connection with this thought, Kaşgarlı's Divânü Lügâti't-Türk, which provides important sources about his life, dealing with the cultural values of the Turkish world. Nations have transferred their cultural accumulation from the stage of history to the present. It takes a long journey in time for this accumulation to occur. The

* Dr., Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Şanlıurfa, Türkiye. osmanturkgau@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9379-6225

** Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Adıyaman, Türkiye. kocfatma2708@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2736-5459

extraordinary events that have occurred from the dark pages of history until today have been preserved in the memory and feelings of that nation. Divanu Lügati't-Türk is one of our cultural monuments that systematizes this transfer process. The richness of word production in a language is directly proportional to the richness and development of that language. Turkish is an agglutinative language and at this point it is a very productive language. Constructive affixes are affixes that are used to derive new words and change the word in terms of meaning, structure and type. In Turkish, the function of deriving words from nouns, suffixes to make verbs from nouns, suffixes to make nouns from nouns and affixes to make verbs from verbs has undertaken. These suffixes have continued their existence by undergoing a constant change and development in terms of phonetic and morphological appearance since the first written products of Turkish. It has fulfilled the task of deriving words in every period of Turkish language history. In our study, the suffixes that make nouns from the verb in the work called Dîvânu Lûgâti't- Türk, which bears the traces of Karakhanid Turkish, were examined and these suffixes were evaluated in terms of morphological function. In addition, the words derived from these suffixes, whose functions are emphasized, and the meanings of these words are given. The phonetic changes of the suffixes that make nouns from the verb in the work are mentioned and how they reveal their meanings is explained with the examples in the work. As a result of the data obtained, the suffixes that make nouns from the verb in Dîvânu Lügâti't-Türk, the morphological functions of these suffixes and their functional status are given in a table and evaluations are made.

Keywords: Dîvânu Lügâti't-Türk; Kaşgarlı Mahmut; Word Derivation; Functions of Verb Affixes, Production Supplements.

Giriş

Eklemeli dillerde yeni sözcüklerin oluşması yapım ekleri ile mümkündür. Gerek isimden fiil, gerek fiilden isim veyahut gerek isimden isim gerek fiilden fiil türetme eylemi, yapım eklerinin temel işlevini oluşturur. Bu işlev; dildeki kelime dağarcığını, cümle yapısını ve anlam hususiyetlerini derinlemesine etkiler. Bir ek yeni bir sözcük oluşturduğunda o sözcüğün anlamı baştan aşağı değişiklik gösterebilir. Dolayısıyla yapım eklerinin sözcük türetmedeki rolü oldukça önemlidir. “Fiilden isim yapma ekleri fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, isimden yapılmış fiil gövdelerine ve fiilden yapılmış fiil gövdelerine eklenirler” (Ergin, 2004: 184-185).

Araplara Türkçeyi öğretmek amaçlandığından Dîvânu Lugâti't-Türk Arapçanın imlâ kurallarına göre yazılmıştır. Türk dili ses ve yapı olarak Arapçadan çok farklı olduğu hâlde Arapçanın imlâ kuralları Türkçe kelimeler üzerinde uygulanmıştır (Herkmen, 2009: 4).

Türkçe yapısı itibarıyla sözcük türetme açısından da zengin bir yapıya sahiptir. Sözcük üretim imkânları geniş olan diller, kavramlara karşılık üretmekte çok fazla zorlanmazlar (Güler, 2022: 86). Bir dilin zengin olması eklerin sözcük türetme kabiliyetine bağlıdır. Fiilden isim yapma ekleri, fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, isimden yapılmış fiil gövdelerine ve fiilden yapılmış fiil gövdelerine eklenir (Aydın, 2008-2009: 1). Söz konusu zenginlik dildeki söz varlığına da aynı şekilde tezahür eder. Türkçenin sondan eklemeli bir özelliğe sahip olması sebebiyle yeni bir kavramı karşılamak üzere biçimbilgisi ile doğrudan ilgili olan türetim, en yaygın sözcük oluşturma yöntemidir. Türetim ad ya da eylem tabanlarına biçimbirimler getirmek suretiyle söz konusu ad veya eylem tabanından yeni bir anlama sahip sözlükbirimler oluşturmaktadır (Karaoğlu, 2018: 185). Karahanlı Türkçesi geçiş dönemi içerisinde yer aldığı için dil malzemesi açısından araştırmacılara oldukça geniş olanaklar sunar. Karahanlı Türkçesinin etkili olduğu dönemdeki Türk lehçelerini ilk olarak Kâşgarlı Mahmud eserinde ele almıştır (Karahan, 2014: 16).

Karahanlı Türkçesi yazı dili Köktürk ve Uygur Türkçelerinden birtakım farklılıklar gösterir. Türklerin İslâmiyet'i kabul etmesiyle birlikte gerek yapı gerekse anlamsal açıdan dilde de birtakım değişiklikler gözlenmiştir. Ayrıca eserde farklı Türk boylarına ait zengin bir söz varlığı bulunmaktadır. Oğuzlara ait olduğu belirtilen sözcüklerin sayısı 185 Kıpçaklara ait, 45 Çigillere ait, 39 Argulara ait ve 36 yağmalara ait 23 söz belirtilmiştir (Ercilasun, 2010: 352). Dîvânu Lugâti't-Türk, birçok ilki barındırması sebebiyle Türk dili tarihinde çok önemli bir konuma sahiptir. Katip Çelebi Keşfü'z-Zünû, Antepli Avni (Bedrettin Mahmud) İkdü'l-Cuman fi Tarih-i Ehli'z-Zaman, Şahabeddin Ahmed ve Antepli Avni Tarihü'ş-Şihabi adlı eserlerinde Dîvânu Lugâti't-Türk'ten bahsetmişler ya da yararlanmışlardır (Akalm, 2008: 141).

Eser, geçiş dönemine ait olduğu için dil özellikleri açısından oldukça fazla malzemeye sahiptir. Dîvânu Lugâti't-Türk'ün Karahanlı Türkçesi dönemine ait bir eser olması, bizlere dönemin dil özellikleri hakkında fikir sahibi olma imkânı sunmaktadır.

Türkçeyi bütün lehçe ve ağızlarıyla bildiği gibi, Arapçası da mükemmel olan bir bilginin kaleminden çıkmış olan Dîvânu Lugâti't-Türk, dilimizin tarihî bir devresini teşkil eden Karahanlı Türkçesinin de kılavuz eserlerindedir (Günşen, 2011: 236).

Bu çalışmada Dîvânu Lugâti't-Türk adlı eserde yer alan fiilden isim yapan ekler belirlenmiştir. Ekler tespit edilmiş ve temel işlevleri metin içerisindeki örneklerle birlikte sunulmuştur. Makalede Dîvânu Lugâti't-Türk'te mevcut fiilden isim yapan ekler tespit edilmiş, eklerin morfolojik ve semantik işlevleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca eklerin fonetik değişimlerinden bahsedilmiş ve işlek olup olmama durumları analiz edilmiştir. Eklerin türettiği sözcüklere eser içerisinde örnekler verilmiş ve eklerin oluşturduğu anlam gruplarına değinilmiştir.

Bu makalede Dîvânu Lugâti't-Türk'te fiilden isim yapan ekler üzerinde durulacaktır. Örneğin; -gan/-gen, -guluk/-gülük, -gsak/-gsek, -glı/-gli, -guçi/-güçi, -(in)ç, -ak/-ek, -gun/-gün; -kın/-kin; -kun/-kün gibi eklerin eserde nasıl kullanıldığı ve türettiği sözcüklere ne anlamlar sağladığı gösterilecektir. Ayrıca bu eklerin oluşturdukları sözcüklerdeki işlevleri üzerinde durulacaktır. Aynı eklerin Türkiye Türkçesindeki

kelimelerle nasıl kaynaştığı ve bir kök hâline nasıl geldiği, ilerleyen bölümlerden sonra daha net anlaşılacaktır. Tabii ki bu ekler hakkındaki incelemeler sunulduğunda Karahanlı döneminin gramer kuralları da ortaya çıkacaktır. Eserde verilen örnekler ise hem sözcük hem de cümle noktasında belirtilmiştir.

Eser içerisinde üzerinde durulan ekler, açıklamalarıyla birlikte verilmiştir:

-(in)ç: Eylem tabanlarına gelerek ad soylu sözcüklerin türemesini sağlar: *Men angar yarmak ötüñç berdim.* “Ben ona ödünç para verdim”. *utunç* iş “utanılacak iş” aslı “hayâ” anlamına gelen “uwut”tur.

erinç “iyi, yaşayış, bolluk içinde geçiniş”. *sewinç*, *yükünç* “namaz”, *kunç*, *ilenç* “belli bir meseleye dair görüşünün hatalı olduğu anlaşıldığında salık veren kişiye yöneltilen serzeniş.”

körünç “izleyici”, *korkunç* “korkunç”, *kömeç* “küllerin içine gömülerek pişirilen yassı ekmek”, *külünç* “gülüş, kahkaha”, *umunç* “umut”, *awınç* “alışma, avunma”, *basınç* “baskı, zulüm”, *inanç* “inanma, inanç”, *küvenç* “güven”, *ulinç* “dolambaçlı”, *ögünç* “övünme”, *ökünç* “pişmanlık”, *buqaç* “çömlek ya da güğüm”, *toqaç* “bu sözcük iyice doymuş adam ifadesinden türemiştir.”

Kelime anlamı yassı ekmek, pidedir. Ekmek de bir adamı doyurmaya yeter. *tiküç* “fırıncıların ekmek üzerine şekiller yapmak için kullandıkları sivri uçlu bir araç”, *kömüç* “gömülü hazine, define”, *sakinç* “düşünme”, *bezenç* “ipek ya da dokuma ipliği yumağı”, *yörgeñç* “yoldaki ya da başka bir şeydeki kıvrımlar anlamına gelir. *tezginç* sözcüğüne benzer. *urunç* “rüşvet”, *qazganç* “kazanç”, *örçüg* “saç örgüsü, belik”. *örgüç* sözcüğünün geçismeye maruz kalmış biçimidir. *kömüç* “gömülü hazine, define”.

-(x)g: -(x)g eki de oldukça işlek bir ektir hem yer isimleri hem de soyut isimler yapar. *bışıg süçug* “pişmiş şarap”, *erig yılqı* “cevval, etkileyici hayvan”, *irig otung* “yavaş yavaş çürüyen yakacak tahta parçaları”, *keçig* “nehirdeki sığ yer, yani geçit.”

Kaynar ögüz keçigsiz bolmas. “Coşkun nehir geçitsiz olmaz.” Bu atasözü şaşkınlık veren bir sorunla karşı karşıyayken bir çıkış yolu olmalı demek için kullanılır.

oynaq “oynak”, *qayguq* “kayık”, *qusıg* “kusma”, *satıg* “satış”, *sezig* “sezgi”, *singuq neng* “kırılmış bir şey”, *süçig* “tatlı olan herhangi bir şey”, *tanuq* “tanık, şahit”, *udıq er* “uykulu, uyuklayan bir adam”, *kurug* “kuru” *yading suw* “bir zemine yayılan sığ su”, *yaruq* “yarık, topraktaki çatlak”, *yoriq* “yürüyüş”, *yörüg* “yorum”, *yundaq* “dışkı”.

Yagingig erse kerek yundaqı tegir. Düşmana ait olsa da at gübresinin değeri vardır. Düşmana ait olsa bile zenginlik gereklidir, ondan geriye hiçbir şey kalmasa bile atının gübresi kalır ve sen bu gübreyle ateş yakabilirsin.

açıg “acı”, *adıg* “uyanık”, *aytıg* “sual sorma”, *katıg* “kuvvetli”, *korıg* “küçük orman”, *ölüg* “ölü”, *tirig* “canlı, diri”, *buşug* “canı sıkılma”, *tapuq* “tapma, hizmet”, *tutuq* “rehine, teminat”, *tıdıg* “bir şeyden alıkoyma, engelleme”, *sorug* “arama”, *bıçuq* “herhangi bir şeyden kesilen bir parçaya verilen ad.

Bir şeyin yarısına da aynı kelime kullanılır.” *bozug* “harabe haline gelmiş”, *yitiq* “keskin”, *yatıg* “uyku”, *yılıg* “ılık”, *ötüg* “dilek, rica”, *örtüg* “örtü”, *ög* “akıl” ö-: “anlamak”. *tayıg yer* “kaygan yer”.

-ak/-ek: -ak/-ek eki genellikle alet isimleri yapmaktadır. *bıçek* “bıçak” “neçe yitiq, bıçek erse öz sapın yonumas.” Bıçak ne kadar keskin olursa olsun kendi sapını kesemez. *Köwşek et* “yumuşak et”, *amrak* “rahat, sakin olan”.

-ası/-esi: Bir diğer sıfat-fiil eki -ası/-esi gelecek zaman sıfat-fiil ekidir.

Bu ek “zaman”, “yer” ve “alet” isimlerinin kuruluşunda Karahanlı Türkçesindeki -gu/-gü ekinin yerini almıştır.

bargu yir/barası yir “varacak yer”, *turgu ogur/turası ogur* “duracak zaman”, *bu tag agku ermes.*

Bu tag agası ogur tegül. “Bu dağa çıkacak zaman değildir.”

Kelesi “gelen”, *tepretesi* “hareket ettirilen.”

Her türden araç adı yapmaya da yarayan bu eki örnekleri: *Yıgaç bıçgu nen/ yıgaç bıçası nen* “Ağaç biçecek nesne”, *tarıg arıtası nen* “Buğday temizleyecek alet” *yegü nen* “Üzerinde bir şey yenilecek nesne, tabak.” *sorgu* “hacamat ederken içine kan alınan nesne. Sor: Emmek.” *asurtgu* er “zeki adam”, *asurtgu* ot “hapşırtan ot”, *kedgü* “her türlü giyilecek şey”, *kötürgü* “taşımaya, nakil”, *oxşagu* “oyuncak”, *oynagu yer* “oyun alanı”, *süpürgü* “süpürge”, *tutuzgu neng* “salık verilen şey”, *tapuzgu* “bilmece”, *yangqu* “yankı”.

Yazmas atım yağmur, yangılmas bilge yangqu. Kusursuz atıcı yağmurdur, yanılmaz bilge ise yankıdır. Bu atasözü hata yapan bir kimse adına özür dilemek için söylenir.

yıragu “çalgıcı”, *yorıgu yer* “yürünecek ya da koşulacak yer”, *içgü* “içilen bir şey”, *belgü* “nişan, âlâmet, elge”, *burgı* “kırıksık nesne”, *bukagu* “kelepçe”, *tiregü* “direk, dayanak”, *adınagu* “başka, yabancı”, *bergü* “borç”, *boşugu* “boşalma zamanı”, *içegü* “karnın içindeki organlar”, *kanagu* “kan alma aleti”, *karagu* “kör”, *közüngü* “ayna”, *kurugu* “kurumak üzere olan nesne”, *külgü* “gülüş, gülme”, *oglagu* “asil, nazlı”, *tergü* “sofraya dizilmiş çeşitli yemekler”, *tezgü* “ürküntü”, *tuturgu* “buyrulması ve tutulması gereken iş”, *tüşürgü* “çayın ırmağa döküldüğü yer”, *ulagu* “ulanan nesne”, *ulıgu* “uluyacak zaman”, *yamagu* “yamanması gereken nesne”, *yegü* “yiyecek”, *ewüsgü* “savurmaya yarayan nesne”, *argu* “iki dağ arası”, *esgü* “harman savurma işinde kullanılan sepet”, *ermegü* “tembel, miskin”.

-ç: ç eki -guç/-güç; -kuç/-küç eki ile kaynaşmış olarak görülür. *bıçguç* “makas”, *tutguç* “kahvaltı, bir parça yemek”, *arguç* “insanın aldandığı nesnelere”, *örgüç* “kadınların saç örgüsü”, *örküç* “dalga” süzgeç, dalgıç, yüzgeç, burgaç”.

-dı/-di;-du/-dü: *akındı* “akan, akmış”, *ekindi* “eken, ekilen”, *itindi* “yapılan, yapılmış”, *ödrüнді* “seçilen, seçilmiş”, *ögüнді* “övülen kişi”, *umdu* “dilek, istek”.

Bilgen (1989) DLT’de sıfatlar, soyut ve somut isimler yapan ekle türemiş örnekleri göstermiştir. *boğundı* “hayvan mesânesi” < boğun- “boğulmak”, *kömüнді* “gömülmüş (nesne)” < kömün- “gömülmek”, *kazındı* “kazılmış” < kazın- “kazılmak”, *kırındı* “kırıntı”.

Nalbant (2008) DLT’de bu ekin “bir şeyin artığı ve ism-i meful anlamına gelen sıfatlar” yaptığını belirtmiş ve Bilgen de geçen örnekleri göstermiştir.

-ga/-ge: -ga/-ge eki de az kullanılmış bir ek olup somut isimler yapar.

bilge “bilgin, alim”, *tilge* “dilim”, *öge* “akıllı”.

-gak/-gek: -gak/-gek eki bugünkü yazı dilimizde mevcut -an/-en sıfat fiili eki ile -cı/-ci isimden isim yapım ekinin anlamında fiillerden isim türetir.

saçgaq kişi “zenginliğini saçıp savuran kişi”, *tezgek* “kaçan, çekingen”, *turgak* “kapıcı, nöbetçi”, *bezgek* “titreme”, *türgek* “bohça; dürmek fiilinden türetilmiş.”

sergek “sarhoşluk ya da başka bir nedenden dolayı yalpalama”, *kürgek* “toprağı kazmaya veya kar küremeye yarayan kürek”, *kewgek* “konuşurken kekeleyen kişi”, *kidizgek* “tazeliğini kaybetmiş”.

Erdal (1991) ekin oldukça işlevsel olduğunu ve üç farklı görevde kullanıldığını belirterek bunları fail adı, alet adı ve rahatsızlık adı olarak sınıflandırmıştır. Bahsedilen görevlerden fail ve hastalık sınıflandırmalarının insanlarla bağlantılı olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte fail adı ve alet adlarının birçok dilde bir araya getirildiğini, bunların ayırt edici özelliklerinin cümledeki bağlamdan çıkarılan canlılık olduğunu ifade etmiştir.

-galır/-gelir: Bütün Türk lehçeleri içinde ortak olan bir diğer ek de -galır/-gelir ekidir.

Bu ek, işi yapmanın yapmak üzere olduğunu, işleyeyazdığını göstermektedir:

Men bargalır men. Ben varmak üzereyim.

Ol ewge kirgelir. O eve girmek üzeredir.

Men turgalır men. Ben kalkmak üzereyim.

11. yüzyıl sonrası metinlerinde aynı görevde -galı/-geli tur- ve Oğuz-Türkmen grubunda -alı/-eli zarf-fiil ekleri bulunur.

Yukarıda söz edilen -galı/-geli zarf-fiil eki er- yardımcı fiilinin birleşiminden oluşmaktadır.

-gan/-gen: Sıfat-fiil eklerinden biri olan -gan/-gen eki de Türk dilleri içerisinde ortak bir ektir. Bu ek, fiilin gösterdiği eylemi sürekli olarak yapan sıfatlar türetmektedir.

udgurğan “sürekli olarak uyaran”, *külsirgen* “her zaman gülümseyen”, *kewşengen* “çok geviş getiren”, *Ol atıg közetgen ol.* “O daima atı gözetendir.” gibi.

Bir diğer görevi de edilgen ortaç anlamına sahip sıfatlar yapmaktır.

Bu er ol qaçılğan soçılğan. Bu insanların darbeleriyle itilip kakılan bir adamdır.

-gan/-gen ekinin başka bir görevi de istem dışı bir eylemi ifade eden sıfatlar meydana getirmektir.

Bu tügün ol seşilgen. “Bu her zaman çözülen bir düğümdür.”

Bu ek hem sıfat-fiil eki, hem çağdaş Kıpçak ve Uygur lehçelerinde geçmiş zaman ifade etme, hem de kalıcı isim oluşturma işlevlerine sahiptir (Akar, 2003: 103). Aynı zamanda bu ek günümüz Türkçesindeki -An ekine de karşılık gelmektedir (Ergin, 2006: 190).

-gan/-gen ekinin geçtiği örnekler

açıtgan “acıyan, ekşiyen”, *agıtgan* “tırmandıran”, *anıtgan* “hazırlayan”, *batırgan* “bağlayan”, *bıçılğan* “çatlayan”, *çapıtgan* “saldıran”, *kerilgen* “gerilen”, *ozıtgan* “öne geçen”, *qadırgan* “büktüren, eğdiren”, *taturgan* “tattıran”, *qatarğan* “döndüren”, *qadırgan* “koparan”, *ötgen* “konuşan”, *sapıtgan* “sallayan”, *sümürgen* “yudumlayan”, *tewgen* “şişleyen”, *çömgen* “dalan”, *ugan* “her şeye kadir olan”, *ükülgen* “yığılan”, *abitgan* “gizlenen”, *arıtgan* “arıtın, temizleyen”, *azıtgan* “azıtın”, *ısırgan* “ısıran”, *üdürgen* “şecilen”, *sözlegen* “söyleyen”, *törüngen* “yaratan”, *yümülgen* “yuman, kapatan”, *yuşılğan* “akan, fişkiran”, *yomıtgan* “toplunan”, *yerilgen* “yarılan, çatlayan”, *yemürgen* “söken”, *yaşurğan* “gizleyen”, *yagıtgan* “yaklaştıran”, *üzülgen* “kopan”, *üşergen* “kararan, kamaşan”, *ürülgen* “kabaran, şişen”, *ulıtgan* “havlatan”, *udıtgan* “uyutan”, *tügülgen* “düğümlenen”, *topulgan* “delen”, *todurğan* “doyuran”, *tizilgen* “dizilen”, *tegürgen* “götüren”, *qaçılğan soçılğan* “itilen kakılan”, *öpürgen* “yudumlanan”, *bitilgen* “yazılan”, *asurğan* “hapşırın”, *ayıtgan* “soran, söyleyen” (Atalay, 1941).

Aşağıda verilen örnek Dîvânü Lûgâti’t- Türk’te geçen bir beyitten alınmıştır Fiilden isim yapım yapan eki koyu puntuyla belirtilmiştir.

<i>Turğan ulug işlaqa</i>	Büyük işleri üzerine alandı
<i>Tergi urup aşlaqa</i>	(Şölenler için) sık sık sofraya serendi
<i>Tumlug qadır qışlaqa</i>	Kışın acı soğuşunda
<i>Qodtu erig umduru</i>	Halkı (iyiliğini ve cömertliğini) diler gitti (Atalay, 1941).

-glı/-gli: Karahanlı yazı dili ile Oğuzca arasında birleşen özelliklerden biri de -glı/-gli isim-fiildir.

Bu ekin -g fiilden isim yapım eki ve -lı/-li isimden isim yapım ekinin türemiş olduğu düşünülmektedir.

Öznenin içinden işlemeyi kurduğu ya da işlemek üzere bulunduğu anlamında sıfatlar türetmektedir.

Men sanga barıglı men. “Aklımda sana gitmek vardı.”

Ol manga kelıglı turur. “Aklımda bana gelmek vardır.”

Bu ekin yerini şimdi -me+li almıştır. *ayıglı* “söylenen”, *barıglı* “varan”, *berıglı* “veren”, *bıçıglı* “biçilen”, *bilıglı* “bilen”, *keçıglı* “geçen”, *körüglı* “gören”, *ograglı* “uğrayan”, *sevıglı* “sevilen”, *turuglı* “duran”, *uçuglı* “uçan”, *körümeğli* “göremeyen”.

Bu sıfat çeşidi gerçek olmayan eylemliğe dayanır, ancak buna lâm ل ve ye ع eklenir ve böylece sıfat yapılır.

Anıg barıgı kör. Onun gidişini gör.

Küz keligi yazın belgürer.“Güzün gelişi yazdan bellidir.” Bu atasözü, sonu başlangıçtan tahmin edilebilecek şeyleri anlatmak için kullanılır.

-gsak/-gsek: Oğuzların bir bölümü l ünsüzü yerine s ünsüzünü getirerek bunu -gsak/-gsek eki ile karşılادıkları görülür. Ayrıca bu eki de -g fiilden isim yapan yapım eki ile -sa/-se şart eki ve -k fiilden isim yapan yapım ekinen türediğı görülmüştür.

tawratıgsaq er “acele etmek isteyen adam”, *tepretigsek* “sallayan, hareket ettiren”, *Ol ewe barıgsak ol.* “O, eve gitme arzusundadır.” *Ol munda turugsak ol.* “O, burada kalma isteğindedir.” *Ol berü keligsek erdi.* “O, buraya gelme isteğindedir.” *Ol tawar terigsek ol.* “O, para biriktirmek arzusundadır.”

-gsaq/-gsek: Birinin eylemi üstlenme arzusunda ya da icra etmek üzere olduğunu ifade eden ortaç -gsaq/-gsek ekidir.

Ol ewke barıgsaq ol. “O, eve gitme arzusundadır.”, *Ol berü keligsek erdi.* “O, buraya gelmek isteğindedir.” gibi.

-guçi/-güçi: Bir eylemi işleyen anlamında isim-fiiller türeten -guçi/-güçi ekinin Çiğil, Kâşgar, Balasagun, Argu ve Uygur dillerinde olduğu gibi Oğuzcada da yürürlükte olduğu anlaşılmaktadır.

külgüçi adam “gülücü adam”, *yarmak tirgüçi* “para derici” *tawratguçi* “acele eden kimse”, *tepretgüçi* “kımıldatan kimse”, *ayguçi* “söyleyen”, *baguçi* “bağlayan”, *basguçi* “basan”, *başlaguçi* “başlayan”, *kalguçi* “kalan”, *keçgüçi* “geçen”, *yitgüçi* “yeten, yol gösteren”, *yuguçi* “yıkayan”.

Burada belirtilen -guçi/-güçi ekinin Oğuzcada bu eke paralel olarak -taçı/-teçi ve -daçı/-teçi eklerini aldığı görülmüştür.

Öbür Türklerin dilinde *tapunguçi*, *yüküngüçi* olan ism-i fâil Oğuzların dilinde *tapındaçı*, *yükündeçi* şeklini alır. *bardaçı* “varan, varıcı”, *boldaçı* *buzagu öküz ara belgölüg.*

“*Öküz olacak buzağı öküzler arasında bellidir.*” Bu atasözü, erdem, güç ve akıl sergileyeceğı belli olan bir delikanlıyı anlatmak için kullanılır.

bildeçi “bilen, bilici”, *keldeçi* “gelen, gelici”, *kiterdeçi* “giderici”, *sözledeçi* “söyleyen”, *tuttaçı* “tutan”, *yaruttaçı* “parlatan.” Bu ek, bugün her eylemden sıfat türetmeye yarayan -ici ekinin o günkü biçimidir. Ekin başındaki /g/ aşınmıştır.

-guluk/-gülük: -guluk/-gülük eki, bir işi işlemeye öznenin hakkı olmak, o işi işlemeyi içinden kurmak anlamında isim-fiiller türeten bir ek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu ekin -gu sıfat-fiil eki ile -luk isimden isim yapan yapım eki olduğunu düşünülmektedir. *Ol barguluk erdi.* “Gitmek o adamın hakkı idi, o adam gitmeyi kurmuştu.” *Ol at suwgarguluk erdi.* “Atı sulamak onun hakkı idi” (Hacıeminoğlu, 2008).

-gun/-gün;-kın/-kin;-kun/-kün: -gun/-gün;-kın/-kin;-kun/-kün ekleri fiil kök ve gövdelerine gelerek genellikle -miş/-miş eki ile yapılmış sıfat-fiil anlamını belirten bir ektir.

Turqun suw “durgun su” *tergin sü* “durgun asker”, *tutgun* “tutsak”, *kirkin* “buğranın ve devenin kızgın zamanının gelmesi”, *terkin* “birikmiş”, *örtgün* “hasat edilmiş tahıl yığını”.

-indi : *süzüندی suw* “süzülmüş su”, *ekindi tarığ* “ekilmiş tohum” *aqındı suw* “akan su”, *saçındı tawar* “saçılan”, *sarqındı suw* “damlayan su”.

-k: -k eki fiilden sıfat, soyut isimler, alet ve eşya isimleri yapar.

kaznguk “kazık” kutupyıldızına temür kaznguk yani demir kazık denir çünkü gök bunun çevresinde döner. *şeşük at* “çözülmüş at”, *sewük uragut* “sevilen kadın”, *töşek* “döşek”, *açuk* “açık, açılmış”, *agruk*

“ağırlık”, *anuk* “hazır”, *artak* “fena, bozuk”, *artuk* “fazla, ziyade”, *bedük* “büyük”, *bıçuk* “yarım, buçuk”, *bark* “büyük ev”, *emgek* “emek, zahmet”, *esrük* “sarhoş”, *kalık* “huy,tavır”, *tanuk* “şahit”, *usayuk* “gafil adak”, *usuruk* “uyuklayan adam”, *ürpek* “tüyleri ürpermiş kişi”, *yalındak* “çıplak”, *yırak* “uzak”, *butak* “dal, budak”, *bürük* “heybenin ilmeği ya da donun uçkuru gibi şeylerin ucuna sarılan sicim”, *bezek* “boyama ya da süsleme”, *bölük* “grup”, *bilek*, *bilik* “yaraların tedavisi sırasında kullanılan inceleme aleti”, *tepiük* “oğlan çocuklarının ayaklarıyla oynadıkları oyun, ayak topu”, *teşük* “erbezi torbasındaki yarık”, *töşek* “döşek”, *süzük* “temiz olan her şey”, *seşük* “bağları çözülen herhangi bir şey”, *kesek* “herhangi bir nesnenin bir parçası”, *köyük* “yanmak”, *eksük* “eksik”, *eşük* “örtü”, *ıduk* “Tanrı tarafından gönderilmiş”, *karak* “göz bebeği”, *konuk* “misafir”, *kök* “kök, asıl.” Bu kelime kö- “bağlamak” anlamındaki fiilden türemiştir. Yani ağacı toprağa bağlayan unsurdur. *kölik* ismi de “gölge” anlamındadır ve temsil ettiği cisme bağlı demektir. *körük* “körük”, *tünek* “hapishane”, *tünerik* “mezar, karanlık”, *yak* “yakın, akraba”, *yaguk* “yakın”, *yaruk* “aydınlık, parlak”.

-l : -l eki Eski Türkçeden beri çok işlek olarak kullanılmıştır (Hacıeminoğlu, 2008).

kal “yaşlı adam, ihtiyar” bu kelime “yaşlanmak” anlamındaki *karı* fiili ile aynı kökten türemiştir. Fiil tabanı *karı-* olduğuna göre bir *kar* isminin mevcut olduğu kesindir. Çünkü *karı-* fiilinden yapılan *karıg* “ihtiyar” demektir. O halde *kal* ve *kar* isimleri *ka-* fiilinden türetilmiştir. Diğer bir kelitemiz *kol* ismidir. İnsan vücudunun bu çok önemli organı, *koru* fiili ile aynı kökten yapılmıştır. Asayışı teminle görevli zabıta ve jandarma kuvvetlerinin birliklerine kolluk kuvvetleri denmektedir. Kolcu ise muhafız demektir. Ayrıca daha önemli husus Kırgız Türkçesinde *kol* yerine *kor* denilmesidir. Bu şivede *kor* başı kumandan manasındadır. Osmanlı ordusunda tabur komutanına *Kol Ağası* deniliyordu. Bu örneklerden anlaşılacağı üzere *kol* kelimesi *koru* fiilinden türemiştir. Bir diğer önemli kelime *köl* “göl”dür. Bu kelime bağlamak anlamındaki kö- fiilinden türetilmiştir. Çünkü göl etrafı kara ile çevrilmiş yolu bağlanmış durgun sudur. Bir sonraki kelitemiz *töl* “döl, tohum”, yani canlıların çoğalmasını sağlayan unsur demektir. Nitekim aynı kökten yapılmış *töz* ismi de öz, esas demektir. Fiil kökünün *tö-* olduğu *tör* isminden yapılmış *töre* “çoğalmak” masdarının mevcudiyetiyle kesinleşmiştir. Bir sonraki kelime *kul* “kul, köle” yani Allah’a ya da efendisine bağlı kimse demektir. Bu kelimenin kökü olan *ku-* fiilinden türetilen çeşitli örnekler; *ku-la-n* “kul sahibi olmak”, *ku-r* “bağ, kuşak”, *iç kur* “iç çamaşırı bağlayan bağ”.

-m: -m oldukça işlek olan bu ek genellikle soyut isimler yapar.

bıçım “dilim”, *bir orum ot* “bir tutam ot”, *bir öpüm mün* “bir yudum çorba”, *bir tizim yinçü* “bir dizi inci”, *üküm* “yığın”, *yadım* “döşek, yaygı”, *almıla yarımı* “elmanın yarısı”, *agım* “çıkma, yükselme”, *akım suw* “bir akımlık su”, *alum* “alacak, borç”, *atım* “atış, atım”, *ekim* “bir ekimlik yer”, *öküm* “yığın”, *birim* “verme, borç”, *birtem* “tamamen”, *erdem* “fazilet”, *ölüm* “ölüm, ölme”, *bogım* “parmak eklemi”, *büküm*, *tikim* “parça”, *yığım* “birikim”, *yogrum* “bir kerede yoğurulacak hamur”, *yügrüm* “koşum”.

-ma/me: -ma/me isim-fiiline örnekler şunlardır.

bıçma “biçme, kesme”, *adma* “salıverilen, başıboş”, *kesme* “perçem, kesilmiş saç”, *süzme* “ayran süzmesi”, *egme* “evin kemeri”, *karma* “yağma”, *kırma* “mahrut şey”, *udhitma* “taze peynir”, *tügme* “dügme”, *örme* “örme saç”, *ıdma* “serbest bırakılmış”, *ükme* “yığılmış”.

-man/-men: -man/-men ekinin pek az örneği vardır.

sökmen “savaşçılara verilen saygı belirten unvan. Düşmanın saflarını yaran, söken anlamındadır.” *kurman* “ok ve yay konan kap”, *sıkman* “üzüm sıkma zamanı”, *tuman* “duman, sis”, *közmen* “közde pişirilen ekme”.

-mAn ekinin geçişli, geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden türetmeler yapan ve işlek olmayan bir ek olduğunu, çatı eki almış fiillere eklenmediğini, az da olsa “abartma ve süreklilik” işlevi taşıyan bir ek olduğunu belirtmiştir: *azman* “insan irisi, çok gelişmiş”, *kocaman* (< *koca-*), *şişman dalaşman* “kötü huylu, kavgacı”, *duman* (< E.T. tu- “engel olmak, tıkmak”), *yaman* vb. (Korkmaz, 2009).

mış/-miş: Duyulan geçmiş zaman kipinin -mış/-miş eki ile kurulduğu ve bu türün hem çekimli fiil olarak hem de isimler önünde bir sıfat gibi kullanıldığı görülmüştür.

kurmuş ya “kurulmuş yay”, *kazmış arık* “kazılmış ark”. Görülüyor ki -miş/-miş eki sıfat olarak kullanılışında, aynı zamanda edilgen bir isim görevindedir.

-miş ekinin geçmiş zaman sıfat-fiil eki olduğunu, ilaveten kalıcı isimler de yaptığını belirtmiştir: geçmiş, dolmuş, ermiş, okumuş, yaratılmış, Ödemiş (yer adı) gibi (Banguoğlu, 2007).

-n: -n eki oldukça işlek bir ektir.

Fiilin yapılmasından sonra ortaya çıkan ürünü gösteren bir ektir.

adin “başka”, *akın* “akın”, *bogun* “boğum”, *burun* “koku alma organı” (burmak fiilinden geldiğini sanmaktayız.), *budun* “millet”, *bütün* “doğru, tamam”, *esin* “hafif rüzgar”, *oyun* “oyalaşma”, *san* “sayı”, *yakın* “yaklaşmış”, *yalın* “parlak, alev”, *yan* “yan, taraf”, *uzun* “uzun”, *ükün* “para ve benzeri şeylerin yığını”, *irkin* “bir araya getirilen herhangi bir şey”, *bulun* “tutsak”, *tügün* “dügüm”, *yarın* “gündüz, yarın”.

-p Zarf-fiil :

<i>Awlap meni qoymangız</i>	Beni avlayıp terk etmeyiniz
<i>Ayıq ayıp qıymangız</i>	Sözünüzden dönmeyiniz
<i>Aqar közüm oş tengiz</i>	Akar gözüm sanki deniz
<i>Tegre yöre quş tutar</i>	Yöresinde uçar kuşlar

-ş: *bakış* “bakış, gözle birbirine bakmak”, *biliş* “bilış”, *buluş* “kişinin yaptığı işten kazancı”, *çalış* “çelme, güreş”, *kaçış* “halk arasında uyuşmazlık”, *keliş* “geliş”, *alış* “borçluyu sorguya çekme”, *atış* “atışma”, *itiş* “karşı koyma”, *oguş* “büyük aile”, *öçeş* “yarış”, *öpüş* “öpüş”, *uvuş* “ufalanmış nesne”.

-t: Divân'da bu ekle türemiş sözcükler epey fazladır.

çöküt kişi “kısa boylu, cüce kişi”, *kirit* “anahtar”, *külüt* “halk arasında gülünç olan nesne”, *teşüt* “karşılık, bedel”, *ölüt kişi* “kuvvetten düşmüş yaşlı kimse buradan hareketle bir katile ölüte denir. *artut* “armağan”, *basut* “arka, yardım”, *bayat* “Tanrının kadim sıfatı. Baya: Önce olmak anlamında.” *karşut* “karşı, zıt”, *kavşut* “iki hanın ülkelerinin baysallığı için buluşarak, barışmaları”, *kedüt* “giyilecek şey”, *köçüt* “göç atı, at”, *olut er* “olgunluk evresini yaşayan adam” *yanut* “yanıt”, *adut* “avuç”, *öçüt* “intikam alma arzusu”, *ögüt* “öğüt”, *qatut* “karışım”, *yetüt* “ordudaki ihtiyaç birlikleri”, *yaşut* “gizli bir şey”.

-U zarf-fiil: *baru* “vararak”, *tapu* “taparak”, *közetü* “gözeterek”. Aynı görevi karşılayan -uban eki de mevcuttur. *baruban* “giderek, vararak”, *koşuban* “yazarak”, *ukuban* “anlayarak”.

<i>Öpkem kelip ugradım</i>	Öfkem geldi uğradım
<i>Arslanlayu kökredim</i>	Aslan gibi kökredim
<i>Alplar başın togradım</i>	Yiğitlerin başını doğradım
<i>Amdı meni kim tutar</i>	Şimdi beni kim tutar

-z: -z Eski Türkçede var olan bu ek, incelenen metinlerde müstakil isim yapmıştır:

ba- “bağlamak”; baz “yabancı, garip”, kö- “yanmak”; köz “ateş”, kügez “mağrur”, sö- “söylemek”; söz “söz”, kö- “görmek”; köz “göz”, töz “kök, asıl”.

Sonuç

Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânü Lugâti't-Türk adlı eserinde yer alan fiilden isim yapan ekler tespit edilmiş ve bu eklerin morfolojik ve semantik işlevleri üzerinde durulmuştur. Eklerin türetim özellikleri ve türettiği sözcüklerin anlamsal grupları verilmiştir.

Dîvânü Lûgâti't-Türk'te yer alan fiilden isim yapan eklerin

- *sıfat türünde kullanılıp edilgen bir isim yapma,*
- *sıfat türetme,*
- *istem dışı bir eylemi karşılayan sıfatlar meydana getirme,*
- *edilgen görünümlü bir isim yapma,*
- *isim-fiil türetme,*
- *fiilden isim türetme,*
- *öznenin içinden işlemeyi kurduğu ya da işlemek üzere bulunduğu anlamında sıfatlar türetme,*
- *eylemden sıfat türetme,*
- *isim türetme,*
- *işi yapanın yapmak üzere olduğu anlamı katma, birinin eylemi üstlenme arzusunda ya da icra etmek üzere olduğu anlamı katma,*
- *eylem tabanlarına gelerek ad soylu sözcüklerin türetme,*
- *sayılara sıralama anlamı katma,*
- *fiilden isim türetme,*
- *fiillere gelerek zarf-fiil yapma,*
- *hem yer isimleri hem de soyut isimler yapma,*
- *alet isimleri yapma,*
- *soyut isimler yapma,*
- *fiilden sıfat, soyut isimler, alet ve eşya isimleri yapma,*
- *fiil kök ve gövdelerine gelerek genellikle -mış/-miş eki ile yapılmış sıfat-fiil anlamını belirtme,*
- *-an/-en sıfat fiili eki ile -cı/-ci isimden isim yapım ekinin anlamında fiillerden isim türetme,*
- *somut isimler yapma,*
- *müstakil isim yapma*

şeklindeki fonksiyonlara sahip olduğu tespit edilmiştir.

Eser içerisinde toplam 29 adet fiilden isim yapan ek incelemeye tabi tutulmuştur. İncelenen fiilden isim yapan ekler **Tablo-1**'de gösterilmiştir.

Tablo-1

Fiilden İsim Yapan Ekler	
1.	-mış/-miş
2.	-gan/-gen
3.	-dı/-di;-du/-dü
4.	-guluk/-güyük
5.	-gsak/-gsek
6.	-glı/-gli
7.	-guçı/-güçü
8.	-ası/-esi
9.	-galır/-gelir

10. -gsaq/-gsek
11. -(in)ç
12. -ç
13. -t
14. -l
15. -n
16. -indi
17. -U Zarf-fiili
18. -p Zarf-fiili
19. -ş
20. -ma/me
21. -g
22. -ak/-ek
23. -m
24. -k
25. -man/-men
26. -gun/-gün;-kın/-kin;-kun/-kün
27. -gak/-gek
28. -ga/-ge
29. -z

İncelenen fiilden isim yapan eklerin fonksiyonları **Tablo-2'**de gösterilmiştir.

Tablo-2

Fiilden İsim Yapan Ekler	Eklerin İşlevleri
1. -miş/-miş	Sıfat türünde kullanılıp edilgen bir isim yapma
2. -gan/-gen	Sıfat türetme, istem dışı bir eylemi karşılayan sıfatlar meydana getirme
3. -dı/-di;-du/-dü	Edilgen görünümlü bir isim yapma
4. -guluk/-gülük	İsim-fiil türetme
5. -gsak/-gsek	Fiilden isim türetme
6. -glı/-gli	Öznenin içinden işlemeyi kurduğu ya da işlemek üzere bulunduğu anlamında sıfatlar türetme
7. -guçi/-güçi	Eylemden sıfat türetme
8. -ası/-esi	İsim türetme
9. -galır/-gelir	İşi yapanın yapmak üzere olduğu anlamı katma
10. -gsaq/-gsek	Birinin eylemi üstlenme arzusunda ya da icra etmek üzere olduğu anlamı katma
11. -(in)ç	1.Eylem tabanlarına gelerek ad soylu sözcüklerin türetme 2. Sayılara sıralama anlamı katma
12. -ç	Fiilden isim türetme
13. -t	Fiilden isim türetme
14. -l	Fiilden isim türetme
15. -n	Fiilden isim türetme
16. -indi	Fiilden isim türetme
17. -U Zarf-fiili	Fiillere gelerek zarf-fiil yapma

18. -p Zarf-fiili	Fiillere gelerek zarf-fiil yapma
19. -ş	Fiilden isim türetme
20. -ma/me	Fiilden isim türetme
21. -g	Hem yer isimleri hem de soyut isimler yapma
22. -ak/-ek	Alet isimleri yapma
23. -m	Soyut isimler yapma
24. -k	Fiilden sıfat, soyut isimler, alet ve eşya isimleri yapma
25. -man/-men	Fiilden isim türetme
26. -gun/-gün;-kın/-kin;-kun/-kün	Fiil kök ve gövdelerine gelerek genellikle -mı/-miş eki ile yapılmış sıfat-fiil anlamını belirtme
27. -gak/-gek	-an/-en sıfat fiili eki ile -cı/-ci isimden isim yapım ekinin anlamında fiillerden isim türetme
28. -ga/-ge	Somut isimler yapma
29. -z	Müstakil isim yapma

İncelenen fiilden isim yapan eklerin işlek olma durumu **Tablo-3**'te gösterilmiştir.

Tablo-3

İşlek	İşlek Olmayan	Pek İşlek Olmayan
1. -mı/-miş	1. -gan/-gen	1. -l
2. -(in)ç	2. -dı/-di;-du/-dü	2. -indi
3. -n	3. -guluk/-güyük	3. -p
4. -ş	4. -gak/-gsek	4. -ak/-ek
5. -ma/me	5. -glı/-gli	5. -ga/-ge
6. -k	6. -guçi/-güçi	
7. -man/-men	7. -ası/-esi	
8. -z	8. -galır/-gelir	
	9. -gsaq/-gsek	
	10. -ç	
	11. -tt	
	12. -U Zarf-fiili	
	13. -g	
	14. -m	
	15. -gun/-gün;-kın/-kin;-kun/-kün	
	16. -gak/-gek	

Tablo-3'te görüldüğü üzere; -mı/-miş, -(in)ç, -n, -ş, -ma/me, -k, -man/-men, -z fiilden isim yapan eklerin işlek; -gan/-gen, -dı/-di;-du/-dü, -guluk/-güyük, -gak/-gsek, -glı/-gli, -guçi/-güçi, -ası/-esi, -galır/-gelir, -gsaq/-gsek, -ç, -t, -U Zarf-fiili, -g, -m, -gun/-gün;-kın/-kin;-kun/-kün, -gak/-gek fiilden isim yapan eklerin işlek olmayan; -l, -indi, -p, -ak/-ek, -ga/-ge fiilden isim yapan eklerin ise pek işlek olmayan grupta olduğu tespit edilmiştir.

Kaynaklar

AKALIN, Ş. H. (2008). Bin Yıl Önce Bin Yıl Sonra Kâşgarlı Mahmud ve Divânü Lugâti't-Türk. Ankara: TDK Yayınları.

AKAR, A. (2003). -GAn sıfat-fiil eki. Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, 14 (14), 103-115.

- ATALAY, B. (1998a). Dîvânu Lûgati't- Türk -I-. Ankara: TDK Yayınları.
- ATALAY, B. (1998b). Dîvânu Lûgati't- Türk -II-. Ankara: TDK Yayınları.
- ATALAY, B. (1999). Dîvânu Lûgati't- Türk -III-. Ankara: TDK Yayınları.
- AYDIN, M. (2009). Dîvânü Lugâti't-Türk'te Fiillerden Türetilen İsimler, Akademik Araştırmalar Dergisi, 39, 182-191.
- BANGUOĞLU, T. (1997). Türkçenin Grameri. Ankara: TDK Yayınları.
- BİLGİN, İ. (1989). Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz yapımı. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- ERCİLASUN, A. B. (2010). Türk Dili Tarihi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERCİLASUN, A. B. ve AKKOYUNLU, Z. (2014). Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk. Ankara: TDK Yayınları.
- ERDAL, M. (1991). Old Turkic word Formation a functional approach to the lexicon. Otto Harrassowitz.
- ERGİN, M. (2004). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayram Yayınları.
- ERGİN, M. (2006). Türk dil bilgisi. İstanbul: Bayram Yayınları.
- GÜLER, E. (2022). Harezm Türkçesinde tek şekilli ve çok işlevli bir ek: -A". RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (27) 27, 85-96.
- HACIEMİNOĞLU, Nemettin (2008). Karahanlı Türkçesi grameri. Ankara: TDK Yayınları.
- HERKMEN, D. (2009). Dîvânü Lugâti't-Türk'te Fiil Yapımı, İstanbul Üniv., Doktora Tezi.
- KARAHAN, A. (2014). Karahanlı Türkçesi yazı dili hangi lehçeye dayanıyordu?, *Uluslar arası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3 (2), 13-28.
- KARAOĞLU, S. (2018). Türetimlikler. Boz, E. (Ed.) *Türkiye Türkçesi II-biçim bilgisi (4. Baskı)*. Ankara: Gazi Yayınları.
- KORKMAZ, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- NALBANT, M. V. (2008). *Dîvânü lugat't-Türk grameri-I isim*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.